

MESUDİYE ZIRHLISI

Dr. Umut ÇEVİK

Mesudiye, Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) Osmanlı donanmasını modernize etme politikası sonucunda Memduhiye zırhlısıyla beraber 1872 yılında İngiliz Thames Iron Work Company adlı şirkete sipariş edilmiştir. Yapımına 1873 yılında başlanan zırhlı, 1875'te inşası bitirildikten sonra suya indirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin, sözleşmeden doğan malî yükümlülüklerini yerine getirme hususunda gecikmeler yaşaması nedeniyle ancak aynı yılın Kasım ayında Londra'dan İstanbul'a hareket etmiş ve 1876 yılı başlarında donanmaya dâhil olmuştur.

Osmanlı donanmasına katılmasının ardından amiral gemisi olan Mesudiye, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Karadeniz'de görev yapmıştır. 1891'de Tersâne-i Âmire'de bakıma alınan zırhlının, mevcut silahlarına altışar adet 10,5 cm'lik L-40 ve 25 mm'lik Nordenfelt topları eklenerek savaş gücü arttırılmaya çalışılmıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı döneminde de donanmayla birlikte Çanakkale Boğazı'nda icra edilen askeri tatbikata katılmıştır. Ancak donanma 19 Mart 1897 tarihinde İstanbul'dan ayrılmak üzere hareket ettiği sırada, Mesudiye'nin üç kazanında patlama meydana gelmiş ve mevcut durum nedeniyle zırhlı, donanma komutanlığı tarafından tatbikattan geri çekilmiştir. Bu talihsiz olay sonucunda Mesudiye'nin açık denizde görev alamayacak durumda olduğu anlaşılmış ve modernize edilmesi kararlaştırılmıştır.

İlk başta Tersâne-i Âmire'de tadilattan geçirilmesi düşünülen zırhlı, Ocak 1899'da Âsâr-ı Tevfik zırhlısıyla birlikte yeniden modernize edilmek üzere İtalya'nın Cenova şehrine gönderilmiştir. Gio. Ansaldo&Company de Genes adlı şirketle imzalanan sözleşme gereğince tadilat sürecinin 1901'de bitirilmesi planlanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin malî yükümlülüğünü yerine getirememesi, ücretlerini alamayan işçilerin greve gitmelerine neden olmuş ve zırhlının tadilatı durdurulmuştur. Osmanlı Devleti ile şirket arasında ödemeler hususunda varılan mutabakat sonucunda tadilat ancak

1904 yılı başlarında yılında tamamlanmıştır. Tadilatla birlikte Mesudiye'nin motorları değiştirilerek iki adet buhar motoru takılmış, kazan sayısı 16'ya çıkarılmış ve yelken donanımı sökülüştür. Ayrıca tüm silahları ve zırhı yenilenerek güçlendirilmiştir. Yapılan bu modernizasyonun ardından zırhlı, iki adet 9,2 inçlik Vickers topa ilave olarak 12 adet 152 mm'lik Vickers, iki adet 47 mm'lik Hotchkiss toplarına sahip olmuş ve hızı da 17 knota (31 km/s) ulaşmıştır.

Modernizasyonun ardından 1909'da Marmara Denizi'nde gerçekleştirilen İngiliz Amiral Gable'in planladığı tatbikata katılmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nda Çatalca Hattı'na saldıran Bulgar kuvvetlerine karşı Kasım 1912'de gerçekleştirilen bombardımanında aktif görev almıştır. Yunan ve Osmanlı donanmaları arasında 16 Aralık 1912'de vuku bulan İmroz Deniz Savaşı'nda hafif hasar görmesinin ardından 18 Ocak 1913'te Yunan donanması ile gerçekleştirilen Mondros Deniz Savaşı'nda ise vurularak üç topunu kaybetmiş ve ağır hasar almamasına rağmen yaşanan kazan sorunu nedeniyle savaş sahından geri çekilmiştir. 5 Şubat 1913 tarihinde Şarköy'ü kontrol altında tutan Bulgar birliklerine karşı düzenlenen harekâta da katılmış ve buradaki Bulgar birliklerini bombardımana tabi tutmuştur.

Mesudiye, Birinci Dünya Savaşı'nın 28 Temmuz 1914'te başlamasının akabinde Osmanlı Devleti'nin 3 Ağustos günü seferberlik ilan etmesi sonucunda son resmi görevini icra etmek üzere hazırlanmaya başlamıştır. Savaşın başladığı dönemde İngiliz Amiral Limpos komutasında dört torpido muhribi ve dört torpidobotla birlikte Erdek açıklarında tatbikatta bulunan zırhlı, 30 Ağustos'ta Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından Çanakkale'deki filoya katılma emrini almıştır.

5 Eylül günü Çanakkale'ye ulaşan zırhlının, ilk başlarda Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından Hamidiye ve Namazgah tabyalarıyla koordineli bir şekilde ateş edecek uygun bir mevkiye demirlemesi planlanmıştır. Ancak bir süre sonra genel karargâh yetkilisi Amiral Mertens Paşa, zırhlının Kepez Burnu yakınındaki Sarısığlar koyuna demirlemesi ve bölgenin haritasının gönderilmesini

uygun görmüştür. Mertens'in isteğine karşın Mesudiye'nin komuta kademesinin hazırladığı 7 Eylül tarihli raporla, zırhlının bütün toplarının yerinde bırakılmasının ya da tamamının karaya çıkarılmasının düşmana mukavemet gösterme hususunda daha uygun olacağını Müstahkem Mevki Komutanlığına bildirmiştir. 11 Eylül'de yazılan diğer bir raporda ise zırhlının istihkamların gerisine çekilerek Nara civarındaki Kömürlük mevkesine demirlemesi tavsiye edilmiştir. Fakat Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı donanmasına katılmasının ardından, donanma komutanlığına getirilen Amiral Souchon'un 14 Eylül'de yazdığı bir raporla zırhlı hakkındaki nihai karar verilmiştir. Souchon, Balkan Savaşı'ndan sonra onarılması için İngiltere'ye gönderilen iki adet 23,4 cm'lik toplarının geri gönderilmemesi nedeniyle bu toplardan mahrum kalarak dabilbotum ve su geçirmez perdeleriyle tahliye tertibatı son derece iptidai olan zırhlının, Çanakkale Boğazı girişini ateş altında tutacak bir konumda demirlemesini, kara tarafına bakan toplarının da çıkarılarak boğazın savunmasında kullanılmasını ve istimbotlarının boğaz girişinde karakol görevi icra etmesini uygun görmüştür. Müstahkem Mevki Komutanlığı da 16 Eylül günü komuta kademesine verdiği cevapta, zırhlının Sarısığlar koyuna demirlemesini emretmiş ve Mesudiye 17 Eylül'de Sarısığlar koyuna demir atmıştır.

Hacıpaşa Çiftliği önünde beş kulaç derinliğe demir atan zırhlının, Amiral Souchon tarafından karaya bakan toplarının çıkarılarak uygun bir mevkiye bataryaya yerleştirilmesi uygun görülmüş olsa da bu husus, Müstahkem Mevki Komutanlığı, Genel Karargâh ve Sahil Müfettişliği arasında uzun süren yazışmalara yol açmıştır. Çıkarılacak topların menzillerinin tespit edilerek sabit bataryaların eldeki verilere göre konumlandırılması düşünülmüştür. Bu amaçla Amiral Mertens Paşa, Sahil Müfettişliği Komutanlığından aldığı emir gereğince sadece bir topun tecrübe edilmesi amacıyla kara çıkarılmasını gemi komutanına bildirmiştir. Başkomutanlık Vekili namına Sahil Müfettişliği Komutanı Usedom Paşa ise 15 Ekim'de, Mesudiye'nin kara tarafında bulunan bordasındaki tüm topların sökülerek ihraç edilmesi emrini vermiştir. Ayrıca demirli vaziyette zırhlının küçük toplarıyla mayın hatlarını savunması, torpido hücumlarına karşı koyması, Kepez-Soğanlı

hattında bulunan bataryalara yardım etmesi ve üç adet 15 cm'lik toplarıyla da boğazdan giriş yapmaya çalışacak olan düşman gemileriyle muharebeye girmesi görevi verilmiştir. Emir üzerine bordasındaki altı adet 15 cm'lik topların sökülerek karaya çıkarılması için gerekli hazırlıklara başlanmış olsa da yalnızca üç adet 15 cm'lik topu sökülebilmıştır. Sökülen toplar, sonraları Mesudiye bataryası adıyla da anılacak Baykuştepe bataryasına konulmuştur.

3 Kasım 1914 tarihinde Fransız ve İngiliz donanması tarafından gerçekleştirilen Seddülbahir bombardımanından sonra müttefik donanmanın boğaz girişindeki faaliyetlerinde artış gözlemlenmiştir. Boğazı geçme planları yapan müttefikler, düzenleyecekleri bir harekatta boğaz mayın hatlarını temizlemek için dönemin yeni teknolojisi olan denizaltıları kullanmaya başlamıştır. Kasım ayı sonunda Fransız Faraday denizaltısı, boğaz girişinde fark edildikten sonra topa tutulmuş ancak herhangi bir zarar görmeden geri çekilmiştir.

5 Aralık'ta ise İngiliz B-11 denizaltısı Çanakkale Boğazı içinde bazı Türk gemilerini iki mil mesafeden takip etmeyi başarmıştır. Bu denizaltı faaliyetleri sırasında Sarısığlar koyunda mayın hatlarını ve boğaz girişini korumakla görevli olan Mesudiye, müttefik donanma tarafından hedef olarak belirlenmiştir. Ancak denizaltıların sahip oldukları akülerin su altında uzun süre kalınmasına mâni olması, zırhlının herhangi bir saldırıya uğramasını önlemiştir. İngiliz Donanma Komutanı Amiral Carden, Blenheim atölyesinde tadilattan geçirilerek dümeni, uskuru ve periskopunu koruyacak gerekli iyileştirmeler yapıldıktan sonra B-11 denizaltısının Mesudiye'ye saldırmasına izin vermiştir.

13 Aralık 1914 tarihinde Yüzbaşı Norman Holbrook komutasındaki B-11, boğaz girişinde karadan görülmeyecek bir noktada şafakla birlikte denize dalmış ve periskopunu çıkarmadan yaklaşık 10 mil boyunca su altında seyretmiştir. Holbrook, beş mayın hattını geçmesiyle birlikte bulunduğu mevkiyi anlamak için periskopunu su yüzeyine çıkardığı sırada sancak tarafında Mesudiye'yi görmüş ve savunmasız bir şekilde bulunan zırhlıya hemen saldırma kararı alarak 800 metre mesafeden iki torpido atmıştır.

Mesudiye, kıyı bataryalarından ve gemi subay kadrosunun Başkomutanlık Vekâletine gönderilen raporlara göre saat 11.40 ile 11.55 arasındaki bir zaman diliminde sancak kış omuzluğundan vurulmuştur. Nöbetçi Astsubay Ereğlili Mehmed, Havuzlar Deresi istikametinden bir torpido geldiğini fark etmiş ve Kış Nöbetçi Subayı Teğmen Azmi'yi bilgilendirmiştir. Teğmen Azmi, derhal top başı işareti vermiş olsa da bu esnada torpidonun isabet etmesiyle birlikte patlama gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Teğmen Azmi, batı yönünde yaklaşık 800 metre mesafede bulunan B-11'in periskopunu fark ederek komutasındaki bataryadan ateş açtırmış ve Teğmen Şerafettin de B-11'in prizmasını gördüğünde derhal bataryasına ateş açılması emrini vermiştir. Ancak zırhlıdan yalnızca 2-3 mermi atılabilmektedir. Mesudiye, vurulmasıyla birlikte 10 dakika içerisinde sol tarafına devrilmiş, sağ küpeştesine kadar su altında ve omurgasının bir kısmı ise su üstünde kalmıştır. Baykuştepe bataryasına yerleştirilmek için sökülüp karaya çıkarılamayan üç adet 15'lik topların namluları, gökyüzüne bakar vaziyet almıştır.

Güvertenin tamamen su altında kalması nedeniyle mürettebatın büyük bir kısmı zırhlının iki farklı bölgesindeki kamaralarda hapsolmuşlardır. Mürettebatı kurtarmak için birkaç istimbol ile filika ve iki römorkör Çanakkale'den derhal hareket ettiği gibi Nara'da bulunan İsa Reis gambotuna ait filikalar da bölgeye hareket etmiştir. Mürettebatın çoğunluğu kurtarılacak Bolayır Vapuru, filikalar ve kayıklarla karaya ihraç edilmiştir. Ancak kış tarafta bulunan kamaralara ulaşılması son derece güç olduğundan buradaki mürettebat tahliye edilememiş ve bu bölgede mahsur kalan mürettebatı kurtarmak maksadıyla zırhlının gövdesinin kesilmesi kararlaştırılmıştır. Gerekli aletlerin yoksunluğu dolayısıyla İstanbul'dan sac kesmeye yarayan bir oksijen aletinin gönderilmesi istenildiği gibi Almanya Elçiliği vasıtasıyla da Usedom Paşa'dan bir oksijen aleti ile bir dalgıç takımı ve diğer yardımcı araçların gönderilmesi talep edilmiştir. Gerekli aletlerin bölgeye ulaşmasıyla birlikte mahsur kalan mürettebatı kurtarmak amacıyla derhal çalışmalara başlanmış olup 36 saat süren uğraşlar sonucunda mahsur kalan mürettebata ulaşılmış ve beş subay ile üç er sağ olarak kurtarılmıştır. Aynı zamanda şehit olan iki

subayın naaşları ile kopmuş bir bacak çıkarılmıştır.

Mesudiye'nin 598 er ve 63 subaydan oluşan mürettebatından 574 er ve 53 subay kurtarılmış, 24 er ve 10 subay ise şehit olmuştur. Şehit iki subayın haricinde gemide mahsur kalan şehit subayların naaşları tüm çabalara rağmen çıkarılamamıştır. Sağ kurtulan mürettebattan ise 100 er ve iki subay Baykuştepe'de kurulmakta olan Mesudiye bataryasında, 60 er ve bir subaydan oluşan iki bölük karakol ve gözetlemede, 40 er ve üç subay da çıkarma çalışmalarına katılmak üzere görevlendirilmiştir. Bu subaylar ve erler, ilk önce 15 cm'lik toplardan 3 adedini çıkarmayı başarmış ve toplarla sahildeki Aktepe ve Akyarlar Bataryaları oluşturulmuştur. 15 Ocak 1915 tarihinde çıkarılan 3 adet 15 cm'lik toplar ile de Baykuş Tepe'de Mesudiye Bataryası kurulmuştur. Geri kalan mürettebat ise İstanbul'a sevk edilmiştir.

Kaynakça

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). HR.İD. Numara: 945/50; HR.İD. Numara: 945/57; HR.SFR.(3). Numara: 210/61; HR.SFR.(3). Numara: 210/269; HR. TO. Numara: 121/27; HR.İD. Numara: 946/18; HR.SFR.(3). Numara: 308/57; A.MKT.MHM. Numara: 478/30; HR.MKT. Numara: 830/97; HR. MKT. Numara: 833/27; Y.PRK.ASK. Numara: 145/82; Y.EEE. Numara: 50/60; Y.MTV. Numara: 192/122; Y.PRK.ASK. Numara: 164/32; Y.PRK.ASK. Numara: 167/8; Y.PRK.ASK. Numara: 214/60; Y.PRK.ASK. Numara: 154/120.

Adil, Selahaddin. *Harb-i Umumide Çanakkale Muharebat-ı Bahriyyesi*. İstanbul: Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1336.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi. Yıl: 63, Sayı: 132. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2014.

Atabey, Figen. Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi. Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 2014.

Bal, Ali ve Erol Polat. Çanakkale Muharebesi'nde Türk Savaş ve İkmal Gemilerinin Faaliyetleri. On Beşinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri, 100'üncü Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri, 2017; 175-199.

Bargut, Şemsettin. *I. Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı*. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 2000.

Besbelli, Saim. Çanakkale'de Türk Bahriyesi. İstanbul: Donanma Dergisi Eki, 1959.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Deniz Harekâtı. C.VIII, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1976.

Büyüktuğrul, Afif. *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*. C.III., İstanbul: Deniz Basımevi, 1983

Büyüktuğrul, Afif. *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*. C.IV., İstanbul: Deniz Basımevi, 1984

Dümer, Vehbi. Çanakkale Savaşı'nda Türk Bahriyesi. İstanbul: Deniz Mecmuası 1935; 313-336.

Emir, Ali Haydar. *Balkan Harbi'nde Türk Filosu*. İstanbul: Deniz Mecmuası 1933; 100-126.

Fuat, Sermet. "Cihan Harbinde Türk Filosu". *Deniz Mecmuası*. 1933, sayı: 328; 100-126.

Karadoğan, Umut Cafer. *Modern Türkiye'nin Kuruluşunda Donanma (1914-1925)*. Ankara: Yaklaşım Kitabevi, 2013.

Kurtoğlu, Fevzi. *Cihan Harbinde Deniz Muharebeleri ve İskajerak*, C.II. Ahmet Kâmil Matbaası, 1928.

Kurtoğlu, Fevzi. "Çanakkale ve 18 Mart 1915". İstanbul: *Deniz Mecmuası, Tarihi İlave*. İstanbul: 1935

Langensiepen, Bernd ve Ahmet Güleriyüz. *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*. Ed. and Trans. James Cooper. Great Britain: Conway Maritime Press, 1995.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişi. Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl: 67, Sayı: 141. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2018.

Schoen, Walter von. Gelibolu Cehennemi, Çev. Dilek Ekiz, Hayrettin Ekiz. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010.

Thomazi, A.. Çanakkale Deniz Savaşı. Çev. Hüseyin Işık. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1997.

Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar, Mesudiye Zırhlısı. Haz. Eda Gülşen Gömlüksiz. İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi, 2007.

Ziya, Vehbi. "Çanakkale Muhaberatında İngiliz Denizaltı Gemilerinin Aldığı Vazifeler ve Bahriyemizin Bu Gemilerle Mücadelesi". *Deniz Mecmuası*. 1934, Sayı: 355; 585-615.

Atıf

Çevik, Umut. “*Mesudiye Zırhlısı*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.

Umut Çevik, “*Mesudiye Zırhlısı*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.